

QIYOSIY TILSHUNOSLIKNING KELIB CHIQISHI VA UNING TILSHUNOSLIKNING BOSHQA YO`NALISHLARIDAN FARQLI JIHATLARI

Negmatova Mutabar Do`stmurodovna
Qarshi davlat universiteti, Ingliz filologiyasi fakulteti,
Ingliz tili metodikasi va amaliyoti kafedrasida o`qituvchisi

Anotatsiya. Ushbu maqolada qiyosiy tilshunoslikning o'rganish sohasi sifatida kelib chiqishi va turli jihatlari muhokama qilinadi. Qiyosiy tilshunoslik turli tillarni o'xshashlik va farqlarni aniqlash va ularning ajdodlari shakllarini tiklash uchun taqqoslashni o'z ichiga oladi. Maqolada qiyosiy tilshunoslikning usullari, natijalari va oqibatlarini va uning tilshunoslikning boshqa sohalaridan qanday farq qilishi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: qiyosiy tilshunoslik, til oilalari, tarixiy rivojlanish, qiyosiy usul, fonetika, sintaksis.

Anotation. This article discusses the origins and various aspects of comparative linguistics as a field of study. Comparative linguistics involves comparing different languages to identify similarities and differences and recover their ancestral forms. The article will study the methods, results and consequences of comparative linguistics and how it differs from other areas of linguistics.

Keywords: comparative linguistics, language families, historical development, comparative method, phonetics, syntax.

Аннотация. В этой статье обсуждаются истоки и различные аспекты сравнительной лингвистики как области изучения. Сравнительная Лингвистика включает сравнение различных языков для выявления сходств и различий и восстановления форм их предков. В статье исследуются методы, результаты и последствия сравнительной лингвистики и ее отличия от других разделов лингвистики.

Ключевые слова: сравнительная Лингвистика, языковые семьи, историческое развитие, сравнительный метод, фонетика, синтаксис. В этой статье обсуждаются истоки и различные аспекты сравнительной лингвистики как области изучения. Сравнительная Лингвистика включает сравнение различных языков для выявления сходств и различий и восстановления форм их предков. В статье исследуются методы, результаты и последствия сравнительной лингвистики и ее отличия от других разделов лингвистики.

Ключевые слова: сравнительная Лингвистика, языковые семьи, историческое развитие, сравнительный метод, фонетика, синтаксис.

Qiyosiy tilshunoslik-bu XVIII-XIX asrlarda olimlar dunyoning turli burchaklarida so'zlashadigan tillar orasida o'xshashliklarni seza boshlagan tadqiqot sohasi. Qiyosiy tilshunoslikni o'rganish tillarni o'xshashlik va farqlarni aniqlash uchun taqqoslashni va ularning ajdodlari shakllarini tiklashni o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada biz qiyosiy tilshunoslikning kelib chiqishi va turli jihatlarini va uning tilshunoslikning boshqa sohalaridan qanday farq qilishini o'rganamiz.

Qiyosiy tilshunoslik tillarni taqqoslashning bir necha usullarini o'z ichiga oladi. Qiyosiy usul qiyosiy tilshunoslikda qo'llaniladigan eng muhim usullardan biridir. Ushbu usul o'xshashlik va farq namunalarini aniqlash uchun turli tillarning shakllari va tuzilmalarini taqqoslashni o'z ichiga oladi. Qiyosiy tilshunoslikda qo'llaniladigan yana bir usul bu ichki qayta qurish usuli. Bunga tilning tarixiy rivojlanishini tiklash uchun vaqt o'tishi bilan yuz beradigan o'zgarishlarni tahlil qilish kiradi.

Qiyosiy tilshunoslikning kelib chiqishini XVIII-asr oxiri-XIX-asr boshlarida, olimlar dunyoning turli burchaklarida so'zlashadigan tillar o'rtasidagi o'xshashlikni payqay boshlagan paytdan boshlash mumkin. Bu ko'plab tillarning umumiy xususiyatlarga ega ekanligini anglashga olib keldi va bu ularning bir-biri bilan bog'liq bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. "Qiyosiy tilshunoslik" atamasi birinchi marta XIX-asrning boshlarida ishlatilgan va o'sha asrning ikkinchi yarmida bu soha tez rivojlana boshladi.

Qiyosiy tilshunoslikning rivojlanishidagi asosiy shaxslardan biri XVIII-asr oxirida Hindistonda ishlagan ingliz filologi Ser Uilyam Jons edi. Jons buni birinchi bo'lib taklif qilgan sanskritcha, Hindistonning qadimgi tili, Evropa tillari, shu jumladan yunon, lotin va German tillari bilan bog'liq edi. U ushbu kashfiyotni ushbu tillar o'rtasida umumiy lug'at va grammatik tuzilmalar kabi o'xshashliklarga asoslanib amalga oshirdi.

Tez orada boshqa olimlar dunyoning turli burchaklaridagi tillar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash uchun qiyosiy usullardan foydalangan holda Jonsning ishiga asoslana boshladilar. Qiyosiy tilshunoslikning eng muhim vositalaridan biri bu o'xshashlik va farq qonuniyatlarini aniqlash uchun turli tillarning shakllari va tuzilmalarini taqqoslashni o'z ichiga olgan qiyosiy usuldir.

Qiyosiy tilshunoslik rivojidagi yana bir muhim shaxs 19-asr boshlarida ishlagan nemis filologi Frants Bopp edi. Bopp qiyosiy usulni Hind-Evropa tillarini o'rganishda qo'llagan, sanskrit, yunon, lotin va boshqa qadimiy tillar o'rtasidagi o'xshashliklarni aniqlagan. Bu kashfiyotga olib keldi Hind-Evropa tillari oilasi, bugungi kunda Evropada va Osiyoning ba'zi qismlarida so'zlashadigan ko'plab tillarni o'z ichiga oladi.

Qiyosiy tilshunoslikning rivojlanishi til va insoniyat tarixini tushunishimizga muhim ta'sir ko'rsatdi. Til oilalarini aniqlash va proto-tillarni tiklash orqali tilshunoslar turli madaniyatlar va xalqlar o'rtasidagi tarixiy munosabatlarni kuzatishga muvaffaq bo'lishdi. Qiyosiy tilshunoslik antropologiya sohasining rivojlanishida ham muhim rol

o'ynadi, chunki bu olimlarga dunyo aholisining madaniy va lingvistik xilma-xilligini tushunishga yordam berdi.

Qiyosiy tilshunoslik natijasida umumiy ajdodlari bo'lgan tillar guruhlarini bo'lgan til oilalari aniqlandi. Turli tillarning so'z boyligi, grammatikasi va sintaksisini taqqoslab, tilshunoslar Hind-Evropa, Afro-Osiyo va Xitoy-Tibet oilalari kabi bir nechta til oilalarini aniqlashga muvaffaq bo'lishdi. Qiyosiy tilshunoslik, shuningdek, bir-biriga yaqin tillar guruhining umumiy ajdodi deb hisoblangan faraziy tillar bo'lgan proto-tillarni qayta tiklashga olib keldi.

Qiyosiy tilshunoslikning tillarni tarixiy aloqalari va rivojlanishini tushunish uchun ularni taqqoslash va qayta tiklashga qaratilgan. Qiyosiy tilshunoslik tilshunoslikning sintaksis, fonologiya va semantika kabi boshqa sohalari bilan ba'zi o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, uni ajratib turadigan bir necha jihatlar mavjud. Mana ba'zi asosiy farqlar:

1. Tarixiy istiqbol: qiyosiy tilshunoslik birinchi navbatda tillarning tarixiy rivojlanishi bilan bog'liq bo'lsa, tilshunoslikning boshqa sohalari ko'pincha tillarning hozirgi holatiga qaratilgan. Qiyosiy tilshunoslar tillarning vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarishlarini va ularning umumiy ajdod orqali bir-biri bilan qanday bog'liqligini tekshiradilar.

2. Tipologiya: qiyosiy tilshunoslik ko'pincha dunyoning turli oilalari va mintaqalaridagi tillarni taqqoslashni o'z ichiga oladi, bu esa lingvistik tipologiyani keng tushunishni talab qiladi. Lingvistik tipologiya tillarning fonologik, morfologik va sintaktik xususiyatlari kabi tarkibiy o'xshashliklari va farqlarini o'rganishni anglatadi.

3. Qayta qurish: qiyosiy tilshunoslikning asosiy maqsadlaridan biri proto-tillar deb nomlanuvchi tillarning ajdodlar shakllarini ularning avlodlari tillari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarga asoslanib tiklashdir. Bu tovush o'zgarishlari, grammatik siljishlar va leksik qarz olishni chuqur tushunishni talab qiladi.

4. Til oilalari: qiyosiy tilshunoslik tillarni tarixiy munosabatlariga qarab til oilalariga ajratish bilan bog'liq. Bunga o'xshash yoki umumiy kelib chiqishi bo'lgan so'zlarni aniqlash va ularning evolyutsiyasini turli tillarda kuzatish kiradi.

Umuman olganda, qiyosiy tilshunoslik tillarning tarixiy rivojlanishi va ularning bir-biri bilan munosabatlarini chuqur tushunishni, shuningdek, lingvistik tipologiya va tovush o'zgarishini keng bilishni talab qiladi. Ushbu jihatlar uni tilshunoslikning boshqa tillaridan ajratib turadi, ular ko'proq tillarning hozirgi holatiga yoki o'ziga xos til hodisalariga qaratilgan.

Muhokama:

Qiyosiy tilshunoslik tilshunoslikning boshqa sohalaridan bir necha jihatdan farq qiladi. Tilshunoslikning boshqa sohalari bitta tilni o'rganishga e'tibor qaratishi mumkin bo'lsa-da, qiyosiy tilshunoslik ularning o'xshashligi va farqlarini aniqlash uchun turli tillarni taqqoslaydi. Qiyosiy tilshunoslik, shuningdek, tilning tarixiy rivojlanishini

chuqur tushunishni talab qiladigan tillarning ajdodlar shakllarini tiklash bilan shug'ullanadi. Bundan tashqari, qiyosiy tilshunoslik antropologiya va arxeologiya kabi boshqa sohalar bilan chambarchas bog'liq, chunki u turli madaniyatlar va xalqlar o'rtasidagi tarixiy munosabatlarga oydinlik kiritishi mumkin.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, qiyosiy usullardan foydalangan holda tilshunoslar turli madaniyatlar va xalqlar o'rtasidagi tarixiy munosabatlarga oydinlik kiritib, til oilalarini aniqlab, proto-tillarni qayta tiklashga muvaffaq bo'lishdi. Qiyosiy tilshunoslikning rivojlanishi bizning til, insoniyat tarixi va madaniy xilma-xillikni tushunishimizga katta ta'sir ko'rsatdi.

Qiyosiy tilshunoslik tilni tushunishimiz va uning tarixiy rivojlanishiga katta hissa qo'shgan tadqiqot sohasidir. Bu til oilalarini aniqlashga, proto-tillarni tiklashga va turli madaniyatlar va xalqlar o'rtasidagi tarixiy munosabatlarni yoritishga yordam berdi. Qiyosiy tilshunoslik bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar tillarni taqqoslashning yangi usullarini, masalan, hisoblash texnikasidan foydalanishni o'rganishi va qiyosiy tilshunoslikning tillarni o'qitish va o'rganish uchun ta'sirini o'rganishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Z. Xolmanova. TILSHUNOSLIK NAZARIYASI Toshkent 2022 y 258.b
2. Абдурасулов Ё. Туркий тилларнинг киёсий-тарихий грамматикаси.-Тошкент: Фан, 2009
3. Дадабоев Х.А. Тилшунослик назарияси ва методологияси. - Toshkent, 2004
4. Исмоилов Б. Дунёни билишда тил ва тафаккур бирлиги. - Тошкент, 1966.
5. Yoidoshev I. va boshqaiar. Tilshunoslikka asoslari (darslik). - Toshkent, 2013.